

A sajtó és a kifejezés szabadsága

RUSSELL L. WEAVER*

Johannes Gutenberg a 15. században a nyomdaprés feltalálásával forradalmasította a kommunikációt.¹ Gutenberg előtt a legtöbb könyvet kézzel írták, ami rendkívül lassú és időigényes folyamat volt,² így csupán kevés ember (általában szerzetesek) tudtak elegendő időt szentelni a könyvkészítésnek.³ Ennél fogva egyetlen könyv elkészítése is évekbe telhetett, néhány könyv előállítására pedig akár évtizedekbe⁴ – e könyvek legnagyobb része pedig nem politikai, hanem vallási jellegű témákkal foglalkozott.⁵ Noha az egyetemek a 13. században elkezdtek írott munkákat létrehozni, az egyetemi kiadású könyvek írói jellemzően írnokok voltak, nem pedig eredeti tartalmak előállítói.⁶

Bár Gutenberg mozgatható betűelemeken alapuló nyomtató rendszerének működése viszonylag egyszerű volt,⁷ forradalmi jellege a nyomtatott anyagok tömeges előállításának lehető-

* Professor of Law & Distinguished University Scholar, University of Louisville, Louis D. Brandeis School of Law. E-mail: russell.weaver@louisville.edu. A cikk az MTA BTK Médiatudományi Kutatócsoport keretében zajló, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: The Press and Freedom of Expression. In: András KOLTAY (ed.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ Irving FANG: *A History of Mass Communication: Six Information Revolutions*. Boston, Focal Press, 1997. 40; Charles T. MEADOW: *Making Connections: Communication Through the Ages*. Lanham, Scarecrow Press, 2002. 64–65; David CROWLEY – Paul HEYER: *Communication in History: Technology, Culture, Society*. 5. kiadás, Boston, Pearson, 2007. 82; Russell L. WEAVER – Donald E. LIVELY: *Understanding the First Amendment*. 4. kiadás, Newark, LexisNexis, 2013.

² Rogelio LASSO: From the Paper Chase to the Digital Chase: Technology and the Challenge of Teaching 21st Century Law Students. 43 *Santa Clara Law Review* (2002) 1, 4, 2. lj.; Peter K. YU: Of Monks, Medieval Scribes and Middlemen. *Michigan State Law Review* (2006) 1, 7.

³ Katie LULA: Neither Here Nor There But Fair: Finding an International Copyright Legal System Between East and West, Past and Present. *Asian-Pacific Law & Policy Journal* (2006) 8, 96, 101; Jay H. PERLMAN – Lawrence T. GREENBERG: The Internet Reformation: Gutenberg and Martin Luther on Wall Street. 4 *Wall Street Lawyer* (2000) 9.

⁴ YU i. m. (2. lj.) 7 („Amikor Leofric püspök 1050-ben átvette az exeteri katedrális, csak öt könyvet talált annak könyvtárában.”).

⁵ Uo.

⁶ Uo., 10.

⁷ Gutenberg kis- és nagybetűket formázó ólombetűket készített, amelyeket külön szedőszekrényekben tárolt. L. FANG i. m. (1. lj.) 40; l. még Peter LINZER: From the Gutenberg Bible to Net Neutrality: How Technology Makes Law and Why English Majors Need to Understand it. 39 *McGeorge Law Review* (2008) 1, 4–5.

vé tételében állt.⁸ A nyomdásznak a szöveg oldalainak kialakításához keretekbe kellett rendeznie a betűelemeket. Amikor az oldal elkészült, a nyomdász bekente a betűket nyomdafestékekkel, majd lassan a prés alá helyezett papírra nyomta azokat, otthagya a papíron az oldal lenyomatát. A folyamat megismétlésével több példányban el lehetett készíteni ugyanazt az oldalt. Egy könyv elkészítéséhez a nyomdász minden egyes oldallal megismételte ezt a műveletet, végül összerendezte és egybekötötte a kinyomatott oldalakat.

A Gutenberg-sajtó jelentős hatást gyakorolt a társadalomra, mivel a korábban írott munkákat készítő szerzeteseken, állami tisztviselőkön és egyetemeken túlra terjesztette ki a kommunikációs lehetőségeket.⁹ Ennek eredményeként a nyomdaprés Németországban gyorsan eljutott más városokba, majd más országokba is,¹⁰ a nyomtatott könyvek pedig egyre fontosabb szerepet töltek be a kommunikációs folyamatban.¹¹ 1499-re a könyvek száma ugrásszerűen mintegy 15 millió kötetre emelkedett, körülbelül 30 ezer különböző könyv került forgalomba és megközelítőleg 2500 európai város rendelkezett nyomdapréssal.¹²

Gutenberg találmánya forradalmasította a társadalmat, új típusú értelmiség kialakulásához vezetett, és hozzájárult ahhoz, hogy a vallási tárgyú könyvek mellett különböző új témák – például „új tudományos és filozófiai” tárgyú szövegek – jelenjenek meg.¹³ A nyomdaprés idővel „a társadalom egész szövetét” megváltoztatta, „öszönözte az írni-olvasni tudás elterjedését”, az „ismeretek körének bővülését”,¹⁴ és közvetlen hatást gyakorolt „az eszmék világára azáltal, hogy széles körben hozzáférhetővé tette a tudást és egy, az új kifejezési formák virágzását elősegítő teret hozott létre.”¹⁵ A nyomdaprés társadalmi hatásai közé tartozik, hogy hozzájárult a reneszánszhoz, a tudományos forradalomhoz, valamint a reformációhoz.¹⁶ A középkori társadalmat uraló római katolikus egyházat¹⁷ közvetlenül is kikezdték a nyomtatás útján terjesztett eszmék,¹⁸ köztük Luther Márton német nyelvre lefordított, sokszorosított és széles körben terjesztett kéziratjai.¹⁹

⁸ FANG i. m. (1. lj.) 40.

⁹ Richard J. ZECCHINO: Could the Framers Ever Have Imagined? A Discussion on the First Amendment and the Internet (1999) *Detroit College of Law at Michigan State University Law Review* (1999) 981, 983.

¹⁰ YU i. m. (2. lj.) 11.

¹¹ Uo., 12.

¹² Joseph K. GRANT: Shattering and Moving Beyond the Gutenberg Paradigm: The Dawn of the Electronic Will (2008) 42 *University of Michigan Journal of Law Reform* (2008) 105, 111–112.

¹³ CROWLEY–HEYER i. m. (1. lj.) 83.

¹⁴ FANG i. m. (1. lj.) 46.

¹⁵ CROWLEY–HEYER i. m. (1. lj.) 82.

¹⁶ LASSO i. m. (2. lj.) 4, 2. lj.; George L. PAUL – Jason R. BARON: Information Inflation: Can the Legal System Adapt? 13 *Richmond Journal of Law & Technology* (2007) 1, 8.

¹⁷ CROWLEY–HEYER i. m. (1. lj.) 82.

¹⁸ Harvey J. GRAFF: Early Modern Languages. In: CROWLEY–HEYER i. m. (1. lj.) 106.

¹⁹ Uo., 105.

1. A sajtó mint intézmény

A nyomdaprés idővel „a sajtó” önálló intézményének kialakulásához vezetett,²⁰ amely jelentős hatást gyakorolt a politikai gondolkodásra és a szélesebb értelemben vett társadalmi szövetre. A nyomtatás fontos szerepet játszott például az amerikai forradalom kirobbantásában azáltal, hogy lehetővé tette európai szerzők írásainak – például Cato *Leveleinek*²¹ – és a politikafilozófusok – köztük Locke,²² Paine²³ és Montesquieu²⁴ – munkáinak sokszorosítását (és ezáltal terjesztését), amivel számottevően hozzájárult a 18. századi politikai gondolkodás fejlődéséhez.²⁵ A nyomtatás emellett kommunikációs csatornát jelentett a forradalmárok számára. Az amerikai forradalom alatt nyomtatás útján állították elő és terjesztették a Függetlenségi Nyilatkozat és végső soron a *Federalist Papers* példányait is.²⁶ A nyomtatás a francia forradalom idején is fontos szerepet játszott.

Azt gondolhatnánk, hogy Gutenberg találmánya az írástudatlanok igen magas aránya miatt csupán korlátozottan hatott a 18. századi társadalmakra. Az ipari forradalmat megelőzően az egyszerű emberek jelentős része analfabéta volt,²⁷ így nem tudott leveleket, kiáltványokat vagy röpiratokat megfogalmazni vagy olvasni.²⁸ A rendelkezésre álló bizonyítékok azonban arra engednek következtetni, hogy a nyomtatás még az írástudatlanok körében is jelentős társadalmi és politikai változást idézett elő. Az amerikai forradalom idején az újságok példányszáma – mai mércével – igen alacsony volt (egy újságból naponta csupán mintegy 400 példány készült), az újságok azonban lényegesen jelentősebb befolyással bírtak, mint azt a példányszám sejteti. Az egyes példányokat nem csak egy olvasó vette kézbe, ráadásul a közösségi élet helyszínein – például a kocsmákban – felolvasásokat is tartottak.²⁹ A francia forradalom alatt is, amikor az egyszerű polgárok jelentős hányada még nem tudott írni-olvasni, a hirdetményeket a köztereken függesztették ki, amiket azután az írástudók felolvastak a körükük gyűlő érdeklődő hallgatóságának.³⁰

²⁰ John B. THOMPSON: The Trade in News. In: CROWLEY – HEYER i. m. (1. lj.) 114.

²¹ Michael K. CURTIS: St. George Tucker and the Legacy of Slavery. 47 *William & Mary Law Review* (2006) 1157, 1206.

²² Donald L. DOERNBERG: “We the People”: John Locke, Collective Constitutional Rights, and Standing to Challenge Government Action. 73 *California Law Review* (1985) 52, 57, 64–65; David T. KONIG: Thomas Jefferson’s Armed Citizenry and the Republican Militia. 1 *Albany Government Law Review* (2008) 250, 262.

²³ Allen E. SHOENBERGER: Connecticut Yankee in Europe’s Court: An Alternative Vision of Constitutional Defamation Law to *New York Times v. Sullivan*? 28 *Quinnipiac Law Review* (2010) 431, 432.

²⁴ Douglass ADAIR: That Politics May be Reduced to a Science: David Hume, James Madison and the Tenth Federalist. Újrakiadás itt: Douglass ADAIR – Trevor COLBOURN (szerk.): *Fame and the Founding Fathers*. New York, W.W. Norton, 1974. 93, 94–95.

²⁵ FANG i. m. (1. lj.) 49.

²⁶ Philip J. WEISER: The Ghost of Telecommunications Past. 103 *Michigan Law Review* (2005) 1671, 1675.

²⁷ Nicholas WADE: In Dusty Archives: A Theory of Affluence. *The New York Times*, 2007. augusztus 7., F1 (recenzálva Gregory CLARK *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*ét. Princeton, Princeton University Press, 2008).

²⁸ Geoffrey NUNBERG: Reading, Writing and Thinking. *The New York Times*, 1981. december 13., A3.

²⁹ FANG i. m. (1. lj.) 115.

³⁰ Uo., 47.

2. Jár-e különleges védelem a sajtónak?

A modern sajtót a modern demokrácia elengedhetetlen alkotórészének tekintik, amely az állami tisztviselőkkel és egyéb prominens személyekkel kapcsolatos oknyomozás és híradás révén az úgynevezett őrzőkutya (*watch-dog*) szerepét tölti be az állami korrupció és visszaélés ellen. Az Egyesült Államokban például a sajtó számolt be az „állami korrupcióról, az iparosok kapzsiságáról, valamint a tiszta élelmiszerekre és a gyermekmunkára vonatkozó jogszabályok szükségességéről.”³¹ A sajtó őrszemszerepének talán leghíresebb példáját Woodward és Bernstein újságírók adták, amikor a *Washington Post* hasábjain beszámoltak a *Watergate*-ügyben folytatott nyomozásukról, amely végül Richard Nixon elnök lemondásához vezetett.³² Ezek mellett számos más példa bizonyítja, hogy az újságkiadók büszkéek az önálló nyomozások hagyományára. A *Hartford Courant* újságírói által folytatott nyomozás alapján emeltek például vádat Connecticut állam egykori kormányzója ellen.³³ Az újság „kitartó beszámolója alapján a hatóságok nyomozást indítottak” a kormányzóval szemben, valamint „környezetszennyezésre és Irakban mentálisan sérült katonák bevetésére utaló bizonyítékokat találtak.”³⁴

A sajtó továbbá társadalom- és rendszerkritikai szerepet is betölt. Több példa mutatja, hogy a sajtó e kritikusi szerepe már a 18. században is megvolt. A brit gyarmatokon például a New York-i John Peter Zenger³⁵ „brit-ellenes dalok kottáit és gúnyolódó hirdetéseket tett közzé, amelyekben a királyi kormányzó egy munkatársát »nagytermetű, mintegy 165 cm magas spánielként mutatta be, (...) amely nemrég negédes szavakkal a szájában kódorgott elő a kutrincájából«, illetve mint egy »majmot, (...) amely letépte láncát és berontott az országba.«³⁶ Hasonlóképpen, a massachusettsi Bostonból származó James Franklin³⁷ – Benjamin Franklin fivére – egy újságcikkben arra vonatkozó utalást tett, hogy a gyarmati hatóságok nem üldözik a kalózokat kellő eréllyel.³⁸ Még az akkor tizenéves Benjamin Franklin is beszállt a küzdelembe azzal, hogy az állami tisztviselők kritizálása miatt börtönbe zárt fivére helyett vezette annak kiadóját.³⁹ Később, amikor Franklinnek saját kiadója lett, azt arra használta, hogy szabadon írhasson a társadalomról, valamint kritizálja és támadja az államigazgatást.⁴⁰

Az őrszem szerepének betöltéséhez azonban a sajtónak az állami beavatkozástól mentesen kell működnie. A nyomtatásban rejlő lehetőségek következtében a szólás korlátozása időről időre felmerül, mióta Gutenberg feltalálta a nyomdaprést. Valóban, a történelem folyamán az új

³¹ Uo., 56.

³² Alicia C. SHEPARD: Deep Throat's Legacy to Journalism. National Public Radio, 2008. december 19., <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=98532461>.

³³ David FOLKENFLIK: Imagining a City Without its Daily Newspaper. National Public Radio, *Morning Edition*, 2009. február 5., <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=100256908>.

³⁴ Uo.

³⁵ William R. GLENDON: The Trial of John Peter Zenger. 68 *New York State Bar Journal* (1996) 48, 49.

³⁶ Elizabeth I. HAYNES: *United States v. Thomas*: Pulling the Jury Apart. 30 *Connecticut Law Review* (1998) 731.

³⁷ Henry W. BRANDS: *The First American: The Life and Times of Benjamin Franklin*. New York, Doubleday, 2000. 25, 181.

³⁸ Uo., 29–30.

³⁹ Uo., 30–31.

⁴⁰ Uo., 144–145, 188.

kommunikációs technológiák megjelenését általában az adott technológia korlátozására, vagy használatának szabályozására irányuló állami erőfeszítések kísérték.⁴¹ Amikor Gutenberg felfedezte a nyomdaprést, az európai államok vonakodtak felkarolni az egyszerű polgárok kezébe került nyomtatásban rejlő lehetőségeket.⁴² A kialakult rend „felforgatására” való alkalmassága miatt számos európai állam arra törekedett, hogy korlátozza a nyomtatásban rejlő – és általuk „károsnak” tartott – lehetőségeket.⁴³

A nyomtatásra vonatkozó korlátozások változatos formákban jelentek meg. Angliában az uralkodó erős kézzel tartotta féken a sajtószabadságot. Egyrészt korlátozta a nyomdák számát,⁴⁴ másrészt az állam az engedélyezés rendszerén keresztül szabályozta a nyomtatásban megjelenő tartalmakat.⁴⁵ A nyomtatásról szóló 1662. évi törvényben a parlament „rögzítette, hogy mi jelenhet meg nyomtatásban, ki üzemeltethet nyomdát és ki értékesíthet nyomtatott műveket.”⁴⁶ A brit engedélyezési rendszer tiltotta továbbá bármilyen könyv vagy röpirat engedély nélküli közzétételét, az engedély kiadását pedig a mű előzetes bemutatásához kötötte.⁴⁷ Az engedély kiadását természetesen meg lehetett tagadni a cenzorok által kifogásolhatónak tekintett anyagokat tartalmazó munkák esetében.⁴⁸ Az 1712-es bélyegtörvény bevezette az újságok oldalszáma és a közzétett hirdetések alapján fizetendő adókat.⁴⁹

Ezt megelőzően 1606-ban Angliában a Star Chamber kidolgozta a de Libellis Famosis⁵⁰ ügyben a lázító rágalmozás (*seditious libel*) bűncselekményének kategóriáját. A döntés részben a konstruktív felségárulás (*constructive treason*) bűncselekmény helyébe lépett,⁵¹ bűncselekménynek minősítve az állam és az állami tisztviselők (valamint idővel az egyházi személyek) kritizálását.⁵² A visszatartó erőt „a büntetés, az eljárási költségek és a megbélyegzés jelentette”,⁵³ a kriminalizáció indoka pedig az volt, hogy az állammal szembeni kritika „az államhatalom

⁴¹ Elisabeth TOWNSEND GARD: *Conversations with Renowned Professors on the Future of Copyright*. 12 *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* (2009) 35, 101.

⁴² Volt azért néhány kivétel, például Olaszország és Németország, ahol nagyobb teret engedtek a sajtónak arra, hogy bemutassa a más országokban történő eseményeket. CROWLEY – HEYER i. m. (1. lj.) 2.

⁴³ *First National Bank of Boston v. Bellotti*, 435 US 765, 800–801 (1978); l. még William T. MAYTON: *Seditious Libel and the Lost Guarantee of a Freedom of Expression*. 84 *Columbia Law Review* (1984) 91, 97–98; Norman L. ROSENBERG: *Protecting the Best Men: An Interpretive Theory of the History of Libel*. Chapel Hill, Carolina Press, 1986; M. Lindsay KAPLAN: *The Culture of Slander in Early Modern England*. Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

⁴⁴ Edward LEE: *Guns and Speech Technologies: How the Right to Bear Arms Affects Copyright Regulations of Speech Technologies*. 17 *William and Mary Bill of Rights Journal* (2009) 1037, 1072.

⁴⁵ *Thomas v. Chicago Park District*, 534 US 316, 320 (2002).

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo; l. még Frederick SIEBERT: *Freedom of the Press in England 1476–1776*. Urbana, University of Illinois Press, 1952. 240.

⁴⁸ *Lovell v. City of Griffin*, 303 US 444. 451 (1938); l. még *City of Lakewood v. Plain Dealer Publishing, Co.*, 486 US 750, 757 (1988); *Lowe v. Securities & Exchange Commission*, 472 US 181, 205 (1985).

⁴⁹ THOMPSON i. m. (20. lj.) 2.

⁵⁰ 77 Eng. Rep. 250 (Star Chamber 1606).

⁵¹ William T. MAYTON: *Toward a Theory of First Amendment Process: Injunctions of Speech, Subsequent Punishment, and the Costs of the Prior Restraint Doctrine*. 67 *Cornell Law Review* (1982) 245, 248.

⁵² Uo. A *de Libellis Famosis* ügy alperesei egyházi főméltóságokat tettek nevetség tárgyává.

⁵³ Uo.

iránti tisztelet elutasítására uszít.”⁵⁴ „Mivel az új bűncselekmény kidolgozásának célja az állammal szembeni megfelelő tisztelet biztosítása volt, az igazságot épp annyira üldözték, mint a hazugságot,” így a valóság állításával senki sem védekezhetett.⁵⁵ Sőt, az igazságon alapuló kritikát gyakran még a hazugságnál is jobban büntették, mivel az még nagyobb fenyegetést jelentett az államra nézvést.⁵⁶

Bár az engedélyezési rendszer a 18. század végére megszűnt,⁵⁷ egyértelműen bizonyított, hogy az amerikai gyarmatokon a véleménynyilvánítás korlátozása változatlanul fennmaradt.⁵⁸ A lázító rágalmasz miatt indított talán leghíresebb eljárás John Peter Zenger nevéhez fűződik.⁵⁹ A New York-i kiadóként tevékenykedő Zenger ellen lázító rágalmasz vádjával büntetőeljárást indítottak, mivel a királyi kormányzót és annak kormányát gúnyoló híreket tett közzé.⁶⁰ Zenger a bírósági tárgyalást megelőzően tíz hónapot töltött börtönben, ezalatt a királyi kormányzó töröltette Zenger ügyvédeit az ügyvédek jegyzékéből, amiért azok a Zenger mellett szóló kivételekre hivatkoztak.⁶¹ Amikor az ügy végül bíróság elé került, Zenger ügyvédje elismerte, hogy Zenger tette közzé az állítólagosan rágalmasz jellegű kijelentéseket, felajánlotta azonban, hogy védence beismerő vallomást tesz, ha az ügyész bizonyítani tudja a kérdéses állítások valótlanságát. Amikor a felajánlást az ügyész elutasította, az ügyvéd azt ajánlotta fel, bebizonyítja a kérdéses állítások valóságtartalmát. Noha a bíróság mindkét irányú bizonyítási indítványt elutasította (mivel a valóságtartalom az akkori jog alapján irreleváns volt rágalmaszosi ügyekben), Zengert az esküdtek a felhozott jogi és ténybeli érvek ellenére felmentették.⁶²

Az amerikai gyarmatokon más példái is voltak annak, hogy a britek engedélyeztetés vagy lázító rágalmasz miatt indított büntetőeljárások révén törekedtek a tartalmak ellenőrzésére. A *Courant* újságot vezető James Franklint például „tiszteletlenség” miatt börtönbe zárták.⁶³ Mivel James hajlamos volt „gúnyolni és tisztelenül kezelni a vallást”, a bíróság „arra is kötelezte, hogy nyomtatás és közzététel előtt nyújtsa be előzetes jóváhagyásra a New England-i *Courant* példányait a cenzorokhoz.”⁶⁴ James Franklint amiatt is büntetőeljárás alá vonták, mert közzétett

⁵⁴ Uo., 103; l. még Matt J. O’LAUGHLIN: Exigent Circumstances: Circumscribing the Exclusionary Rule in Response to 9/11. *University of Missouri-Kansas City Law Review* (2002) 707, 720–721.

⁵⁵ Uo. L. még GLENDON i. m. (35. lj.) 49.

⁵⁶ Stanton D. KRAUSS: An Inquiry into the Right of Criminal Juries to Determine the Law in America. 89 *Journal of Criminal Law & Criminology* (1998) 111, 183, 290. lj.; GLENDON i. m. (35. lj.) 48.

⁵⁷ A lázító rágalmasz történetének részletes leírását l. itt: Law Commission Working Paper No. 72, „Treason, Seditious and Allied Offences” (1977); Judith SCHENCK KOFFLER – Bennett L. GERSHMAN: The New Seditious Libel. 69 *Cornell Law Review* (1984) 816; l. még Jeffrey K. WALKER: A Poison in Ye Commonwealth: Seditious Libel in Hanoverian London. 25 *Anglo-American Law Review* (1996) 3, 341–366.

⁵⁸ *Thomas v. Chicago Park District*, 534 US 316, 320 (2002).

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ HAYNES (n 36) 731.

⁶¹ *Cohen v. Hurley*, 366 US 117, 140 (1961) (Black bíró különvéleménye).

⁶² HAYNES i. m. (36. lj.) 731.

⁶³ BRANDS i. m. (37. lj.) 30 (végül mintegy 30 napot töltött börtönben).

⁶⁴ Uo., 31.

egy hamis levelet (abban az értelemben volt hamis, hogy a szerző James volt, azonban a levelet másvalaki neve alatt jelentette meg), amelyben arra utalt, hogy a hatóságok nem lépnek fel kellő eréllyel a (New England partjainál tevékenykedő) kalózzokkal szemben.⁶⁵ A cikkben James arról számolt be (szarkasztikus módon utalva arra, hogy a hatóságok nem igyekeznek kellőképpen, hogy elfogják a kalózokat), hogy a kalózek ellen indítandó küldetést vezető kapitány „valamikor a hónap folyamán hajózik majd ki, amint a szél- és az időjárás viszonyok lehetővé teszi az t.”⁶⁶ Jamest börtönbe zárták, Benjaminget kihallgatták, majd szabadon bocsátották. Többek véleménye szerint a letartóztatásnak valójában politikai jellegű okai voltak és pusztán azt a célt szolgálta, hogy elhallgattassák a csípős politikai kommentárjairól ismert Jamest. Az újságot Benjamin Franklin vezette fivére börtönbüntetésének ideje alatt.⁶⁷ Többek között a bostoni elit általi üldöztetés lehetősége sarkallta Benjaminget arra, hogy elhagyja Bostont és New Yorkba, végül Philadelphiába költözzön.⁶⁸ A testvérével történelemből okulva, Benjamin Franklin saját újságját nagyobb körütekintéssel használta a hatóságok provokálására.⁶⁹

Egyes országokban a sajtó intézménye – örökutya, nyomozó és kritikai szerepének köszönhetően – különleges bánásmódban részesül. A *Branzburg v. Hayes*⁷⁰ ügyben például Powell bíró megállapította, hogy „a sajtó nem azért tölt be kiemelt helyet az alkotmányos rendszeren belül, hogy még nyereségesebben működhessen és a hírolvasók a társadalom kedvezményezett csoportjává válhassanak, hanem hogy érvényre juttassa a nyilvánosság információhoz való jogát. Az információhoz való jog a néphatalom gyakorlásának alapköve. (...) Az információ elengedhetetlen a tájékozott döntéshozatalhoz.”⁷¹ Az Egyesült Államok Legfelső Bíróságán Potter Stewart bíró hasonló gondolatmenetet vezetett le: „A sajtószabadságról szóló záradék egy intézmény számára nyújt védelmet. Tömören összefoglalva, a kiadói tevékenység az egyetlen, kifejezetten alkotmányos oltalom alatt álló gazdasági tevékenység. Alkotmányjogi szempontból redundanciát jelentene, ha a sajtószabadság biztosítéka nem jelentene többet a szólásszabadságnál.”⁷²

Abban a kérdésben azonban már nincs általános egyetértés, hogy kell-e különleges jogállást biztosítani a sajtónak. Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága elé került *First National Bank of Boston v. Bellotti*⁷³ ügyben Burger főbíró megállapította, hogy a bíróság még nem rendezte egyértelműen, hogy a sajtószabadságról szóló záradék biztosít-e a „sajtó intézménye” számára bármiféle, másokat meg nem illető szabadságot az állami korlátozások alól, majd azt a következtetést vonta le, hogy nem található arra utaló jel, hogy az amerikai alkotmány Első Kiegészítésének megfogalmazói bármiféle „különleges” vagy „intézményi” kiváltságot akartak volna biztosítani a sajtó számára. Andrew Bradford, az amerikai gyarmaton élő újságkiadó a következő érveket hozta fel amellet, hogy a szólásszabadság nem korlátozódhat a médiára: „A saj-

⁶⁵ Uo., 29–30.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo., 30.

⁶⁸ Uo., 34.

⁶⁹ Uo., 114.

⁷⁰ 408 US 665 (1972).

⁷¹ Uo.

⁷² Potter STEWART: Or of the Press. 26 *Hastings Law Journal* (1975) 631.

⁷³ 435 US 765 (1978).

tőszabadság számomra a törvény keretein belül minden embert megillető szabadságot jelent arra, hogy a nyilvánosság előtt kifejtse a vallás és az állam fontos kérdéseivel kapcsolatos álláspontját; hogy meggyőződése szerint az ország javát szolgáló törvények elfogadására irányuló javaslatokat tegyen, és a véleménye szerint az országra ártalmas törvények megsemmisítését javasolja. (...) Ezt jelenti a sajtó – minden szabadságunk védelmezőjének – szabadsága.”⁷⁴

3. A sajtó védelmének egyéb igazolásai

Még ha nem is biztosít minden társadalom különleges jogállást a sajtónak, a szólásszabadság általános elvei szerinti különleges védelmet garantálják a számára. Az elmúlt évszázadok során a szólásszabadság elméletével foglalkozó tudósok különböző elméleteket dolgoztak ki a sajtót a legtöbb nyugati típusú demokráciában megillető különleges jogállás igazolására.⁷⁵ Ezek az elméletek, a bíróságokra és politikai döntéshozókra gyakorolt hatásuk révén, hozzájárultak a véleménynyilvánítást érintő jogi biztosítékok jelentésének és tartalmának formálásához. Emellett – noha elsődlegesen a sajtóra vonatkoznak – ezek az igazolási módok irányadók minden önmagát kifejezni kívánó társadalmi szereplő számára biztosított védelem tekintetében is.

3.1. A „demokratikus folyamat elmélete” (az ún. „önkormányzási” elmélet)

Még ha nincs is egyetértés a szólásszabadság védelmének lehetséges indokolásai tekintetében, a legtöbb gondolkodó egyetért abban, hogy a szólásszabadság a demokratikus folyamat elengedhetetlen összetevője, és e szerepe miatt védelemben kell részesíteni.⁷⁶ Amint a monarchiához fűződő elveket és az isteni jog elméletét felváltották a demokratikus elvek, egy igen fontos érv jelent meg a szólásszabadság védelme mellett: ha elvárjuk a polgároktól, hogy – egyes jelöltekre és alkalmanként egyes témákban történő szavazás révén – részt vegyenek az önkormányzásban, akkor a polgárok közötti szabad információáramlás elengedhetetlen feltétele a folyamat hatékony működésének.

⁷⁴ Andrew BRADFORD: Sentiments on the Liberty of the Press. In: Leonard W. LEVY: *Freedom of the Press From Zenger to Jefferson*. New York, Bobbs-Merrill, 1966. 41–42 (először kiadva Bradford *The American Weekly Mercury* című, philadelphiai lapjában, 1734. április 25.).

⁷⁵ C. Edwin BAKER: Scope of the First Amendment Freedom of Speech. 25 *UCLA Law Review* (1978) 964; Robert H. BORK: Neutral Principles and Some First Amendment Problems. 47 *Indiana Law Journal* (1971) 1; Thomas I. EMERSON: Toward a General Theory of the First Amendment. 72 *Yale Law Journal* (1963) 877; Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment as an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245; WEAVER – LIVELY i. m. (1. lj.) 10–13.

⁷⁶ Uo. L. még; BAKER i. m. (75. lj.); BORK i. m. (75. lj.); EMERSON i. m. (75. lj.); MEIKLEJOHN i. m. (75. lj.); BRANDS i. m. (37. lj.) 115; WEAVER–LIVELY i. m. (1. lj.) 10–13.

Több kommentátor hívta fel a figyelmet a szólásszabadság fontosságára a demokratikus folyamat vonatkozásában.⁷⁷ Egy elismert amerikai kommentátor szerint:

„Minden államban biztosítani kell valamilyen folyamatot arra, hogy az állam visszajelzést kaphasson a polgárai véleményéről, szükségleteiről és vágyairól. (...) Nem az a kulcskérdés, hogy a szólásszabadság politikailag hasznos-e, hanem az, hogy valójában elengedhetetlen a demokratikus állam működése szempontjából. Ha egyszer elfogadjuk a Függetlenségi Nyilatkozat premisszáit – vagyis azt, hogy »az államhatalom a nép hozzájárulásából ered« –, akkor abból már következik, hogy az államnak a polgárok hozzájáruláshoz való joga gyakorlásának biztosítása céljából korlátlan szólásszabadságot kell adnia a döntéshozatal tekintetében mind az egyén, mind a közösség szintjén. (...) A demokratikus eljárások mellett elköteleződött, vagy éppen elköteleződő társadalmak szükségszerűen magukévá teszik a nyílt politikai párbeszéd elvét is.”⁷⁸

Robert Bork – korábbi szövetségi bíró és jogászprofesszor, az amerikai Legfelső Bíróság hajdani bírójelöltje – ennek megfelelően kifejtette, hogy a „demokratikus folyamat” elmélete nyújtja a szólásszabadság védelmére egyedül fenntartható igazolást, míg más elméleteket elfogadhatatlannak tartott.⁷⁹

A demokratikus folyamat elveit számos ország elismeri. Az Egyesült Államokban a Legfelső Bíróság gyakran hivatkozik ezekre az elvekre a szólás- és sajtószabadság Első Alkotmánykiegészítésben biztosított garanciáinak értelmezése során. A *Garrison v. Louisiana*⁸⁰ ügyben például a bíróság kifejtette, hogy „a közügyekre vonatkozó véleménynyilvánítás több az egyszerű önkifejezésnél, és az önkormányzás lényegének tekinthető.”⁸¹ A *McDonald v. City of Chicago*⁸² ügyben a bíróság megállapította, hogy „a szólásszabadság a szabad állam” és „a demokratikus intézmények fenntartásának elengedhetetlen eszköze.”⁸³ A *Federal Election Commission v. Massachusetts Citizens for Life*⁸⁴ ügyben elismerte, hogy a szólásszabadság „alapvető szerepet tölt be a demokráciában, és – amint már korábban is kifejtette – a gondolat- és szólásszabadságot »szinte minden más szabadság elengedhetetlen előfeltételeinek minősítette.«”⁸⁵

3.2. A „gondolatok piaca” elmélet

A „gondolatok piaca” (*marketplace of ideas*) elméletet szintén a szólásszabadság különleges védelmére vonatkozó legfontosabb igazolások egyikének tekintik. Ez az elmélet, szigorú értele-

⁷⁷ BAKER i. m. (75. lj.) 1027; BORK i. m. (75. lj.) 20; EMERSON i. m. (75. lj.) 883; MEIKLEJOHN i. m. (75. lj.) 255; WEAVER–LIVELY i. m. (1. lj.) 10–13.

⁷⁸ EMERSON i. m. (75. lj.) 883–884.

⁷⁹ BORK i. m. (75. lj.) 20–22.

⁸⁰ 379 US 64, 74–75 (1964).

⁸¹ Uo., 74–75; l. még: *Snyder v. Phelps*, 131 S. Ct. 1207, 1215 (2010).

⁸² 130 S. Ct. 3020 (2010).

⁸³ Uo., 3098.

⁸⁴ 479 US 238, 264 (1986).

⁸⁵ Uo. (Idézte: *Palko v. Connecticut*, 302 US 319, 327 (1937)).

ben, azon a gondolaton alapul, hogy a véleményeknek/eszméknek „versengeniük” kell egymással a „gondolatok piacán”, és feltételezi, hogy végül a legjobb eszmék győzedelmeskednek. Általában Oliver Wendell Holmes bíró *Abrams v. United States*⁸⁶ ügyhöz fűzött különvéleményét tekintik az elmélet forrásának. Véleményében Holmes bíró kifejtette, hogy:

„A véleménynyilvánítás üldözése számomra tökéletesen logikusnak tűnik. Ha valaki nem kételkedik a meggyőződésében vagy a hatalmában, és minden erejével el akarja érni célját, akkor törvénybe iktatja a törekvéseit, és minden ellenkezést és ellentmondást elsöpör. A szóbeli ellenkezés vagy ellentmondás megtűrése mintha azt üzenné, hogy a szónak nincs ereje (mint amikor valaki azt mondja, hogy a kör szögletes), vagy azt, hogy az illető nem is akarja minden erejével elérni célját, illetve, hogy kételkedik saját, vagy az elképzelései erejében. Ezzel szemben, amikor az ember felismeri, hogy az idő több harcos hitet is legyőzött már, akkor még a saját meggyőződésének és cselekedeteinek alapjába vetett hiténél is nagyobb meggyőződéssel fogadhatja el, hogy az elérni kívánt végső jót a vélemények szabad áramlásával érheti el a leginkább – vagyis rájöhét arra, hogy a vélemények és eszmék igazságának legjobb mércéje az, hogy az adott vélemény vagy eszme elég erős-e ahhoz, hogy kivívja a saját helyét a piaci versenyben, és hogy az ember céljai és kívánságai csakis az igazság talaján szökkenhetnek szárba. Legalábbis ez az alkotmányunk alap gondolata. Egy kísérlet – ahogyan az élet maga is egy kísérlet. Minden év minden egyes napján egy tökéletlen tudáson alapuló jóslatra tesszük fel az üdvösségünket. Bár e kísérlet a rendszerünk részét képezi, úgy vélem, hogy örök készenlétben kell védekeznünk az általunk megvetett és lenézett vélemények kifejezésének korlátozására irányuló kísérletek ellen, kivéve, ha az ilyen vélemények közvetlenül és olyan mértékben fenyegetik a jog jogszerű és alapvető célkitűzéseit, hogy az azonnali beavatkozás már az ország megmentése érdekében válik szükségessé.”⁸⁷

A gondolatok piacának elmélete azonban már Holmes bíró különvéleménye előtt megszületett. A bizonyítékok arra utalnak, hogy az elmélet egy változatát Benjamin Franklin már a 18. században megfogalmazta.⁸⁸ Franklin egyik önéletrajzi munkája idézi őt: „az igazság és tévedés közül tisztességes küzdelemben mindig az előbbi kerül ki győztesen.”⁸⁹

A gondolatok piacának elméletét a szólásszabadság elméletével foglalkozó tudósok gyakran dicsérik, azonban időnként eltérő módon fogalmazzák meg. C. Edwin Baker szerint:

„A gondolatok piacának klasszikus elmélete szerint az igazság (illetve a legjobb megközelítések vagy megoldások) megismerhető széles körű, az állam befolyásától mentes vita révén. A szabadságról írott munkájában John Stuart Mill úgy védte ezt az elméletet, hogy szerinte három helyzet lehetséges: 1. ha a részben igaz eretnek gondolatot elhallgattatjuk, akkor elveszítjük a lehetőséget, hogy a tévedés helyébe az igazságot állítsuk; 2. ha az előadott és egymással versengő vélemények mindegyike tartalmazza az igazság egy darabját, akkor a nyílt vitában történő összecsapásuk a legjobb mód, hogy felfedezzük bennünk az igazságot; 3. még ha az eretnek nézet teljesen téves és az ortodox állás-

⁸⁶ 250 US 616, 630 (1919).

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ BRANDS i. m. (37. lj.) 115.

⁸⁹ Uo.

pont tartalmazza a teljes igazságot, az igazságot a vita és kihívás hiányában előítéletként vagy halott dogmaként tartjuk majd számon, annak tartalma a feledés homályába vész vagy erejét veszti, a jóra képtelenné válik. Szólásszabadság nélkül továbbá a teljesen téves – és a nyílt vitában enyészetre kárhözottatott – eretnek nézetek nem tűnnek el, hanem az árnyékban rejtőzve tenyésznek anélkül, hogy az ellenfél rávilágíthatna hibáikra. E modell alapján a szólásszabadság értéke nem az egyes beszélők szabadsághoz fűződő érdekében áll, hanem a korlátozás nélküli vitából származó társadalmi előnyökben. A szabad véleménynyilvánításból származó társadalmi előnyök olyannyira jelentősek, a hátrányok pedig olyannyira kevesek, hogy a társadalom nem tűrhet el semmilyen korlátozást az igazság szóbeli kutatása tekintetében.⁹⁰

Emerson lényegében egyetért Baker összefoglalójával, de némileg másként írja le az elméletet:

„A szólásszabadság a tudás terjesztésére és az igazság felfedezésére irányuló legjobb folyamat. A leg-erősebb és leginkább ésszerű döntés az egyes lehetőségek mellett és ellen szóló valamennyi tény és érv mérlegelése révén hozható meg. Az információ, a vita elnyomása, vagy éppen a vélemények összecsapásának visszaszorítása megakadályozza a leginkább racionális döntés kialakulását, akadályozza új eszmék születését, és gyakran a tévedés fenntartásához vezet. (...) Az elmélet szerint a vitát nyíltan kell folytatni, függetlenül attól, hogy egy bevett vélemény milyen mértékben tűnik bizonyosan igaznak. Számos széles körben elfogadott igazság utóbb tévedésnek bizonyult. Az emberi tudás legnagyobb előrelépéseinek jelentős része – Kopernikuszról Einsteinig – a korábban kikezdetetlen feltevések megkérdőjelezéséből eredt. (...) A folyamat arra való tekintet nélkül követendő, hogy az új vélemény mennyire tűnik tévesnek vagy ártalmasnak, ugyanis a valótlanságot nem lehet anélkül elnyomni, hogy egyúttal ne nyomjuk el az igazságot is. Ha az új vélemény esetleg teljes egészében téves is, annak előadása és nyílt vita tárgyává tétele kulcsfontosságú társadalmi célt szolgál, mivel az elfogadott vélemények újragondolására és felülvizsgálatára ösztönöz, az adott vélemény jelentésének pontosabb felfogásához és a vélemény elfogadása mellett szóló indokok mélyebb megértéséhez vezet. (...) A vélemények elnyomásának egyedüli indoka az lehetne, ha az elnyomók saját igazságuk tekintetében tévedhetetlenek lennének. Azonban egyetlen ember vagy csoport sem tévedhetetlen, különösen nem egy folyamatosan változó világban. (...) Új tudás megszerzése, az új eszmékkel szembeni tolerancia, a vélemények nyílt verseny keretében történő megmérettetése, és az előfeltevések újragondolása révén a társadalom hatékonyabban tud majd közös, a társadalom egyes tagjai szükségleteinek és törekvéseinek megfelelő döntést hozni.⁹¹

A bíróságok ítéleteikben gyakran hivatkoznak és támaszkodnak a gondolatok piacának elméletére.⁹² Az amerikai Legfelső Bíróság a *United States v. Alvarez*⁹³ ügyben – amelyben meg-

⁹⁰ BAKER i. m. (75. lj.) 964–965.

⁹¹ EMERSON i. m. (75. lj.) 881–882.

⁹² *United States v. Alvarez*, 132 S. Ct. 2537, 2545 (2012); *Citizens United v. Federal Election Commission*, 558 US 310, (2010); *Davis v. Federal Election Comm'n*, 554 US 724, 755–756 (2008); *Reno v. American Civil Liberties Union*, 521 US 844, 885 (1997); I. még *Davenport v. Washington Education Ass'n.*, 551 US 177, 188 (2007); *Perry Education Ass'n. v. Perry Local Educators Ass'n.*, 460 US 37, 71–72 (1983).

⁹³ 132 S. Ct. 2537, 2545 (2012).

állapította, hogy egy személyt akkor sem lehet büntetőeljárás alá vonni, ha hazugság az az állítása, hogy megkapta a kongresszusi érdemérmét – a gondolatok piacának elméletére támaszkodott, amikor megállapította, hogy „kisebb az értékes eszmék elnyomásának veszélye a jelen ügyszor hasonló olyan esetekben, amikor a szabályok az ilyen értékekhez nem kapcsolódnak, azonban könnyedén ellenőrizhető tényekkel kapcsolatos téves állításokra vonatkoznak. Az igaz tényállításokkal szemben az ilyen jellegű téves tényállítások kisebb valószínűséggel járulnak hozzá érdemben a gondolatok piacához.”⁹⁴ Az *Alvarez*-ügyben azonban a bíróság megállapította, hogy oltalom alatt álló megnyilvánulásnak minősülnek a kongresszusi érdemérem megszerzésével kapcsolatos hazugságok. A *Reno v. American Civil Liberties Union*⁹⁵ ügyben a bíróság a „gondolatok új piacaként” hivatkozott az internetre, amely ráadásul szédületes ütemben fejlődik. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy „az állami tartalom szabályozás nagyobb eséllyel korlátozza az eszmék szabad cseréjét, mint ösztönözné azt.”⁹⁶ A vélemény azzal a megjegyzéssel zárul, hogy „a demokratikus társadalomban a szólásszabadság ösztönzéséhez fűződő érdek meghaladja a cenzúra esetleges elméleti és nem bizonyított előnyeit.”⁹⁷

A gondolatok piacának elmélete széles körű elfogadottsága ellenére lényegében nem kellően megalapozott, amennyiben azt feltételezi, hogy a gondolatok versengéséből szükségszerűen kiemelkedik majd az „igazság”. Amint azt C. Edwin Baker megjegyezte, „a gondolatok piaca klasszikus elméletének alapjául szolgáló feltevéseket mára már szinte mindenki elutasítja,”⁹⁸ több okból is. Egyrészt, több kommentátor is megjegyezte már, hogy az „igazság” nem objektív kategória.⁹⁹ Másrészt, ha az elmélet el is vezetne az „igazsághoz”, honnan tudnánk róla? Az Egyesült Államokban nincsen igazságügyi bizottság, amely eldöntené, hogy mely eszmék „igazak” és melyek „tévesek”. A holokauszttagadást tiltó Franciaországgal és Németországgal szemben az Egyesült Államok nem engedi meg az állam számára, hogy történelmi igazságokat nyilatkoztasson ki. Nehéz tehát felismerni azt a pillanatot, amikor az „igazság” győzedelmeskedik a gondolatok piacán. Harmadrészt, még ha objektív körülménynek tekintjük is az igazságot, nem tűnik egyértelműnek, hogy a „gondolatok piaca” elvezetne-e bennünket az „igazsághoz”, mivel felmerül „a torzítás veszélye annyiban, hogy az érzelmi vagy irracionális érvek – csakúgy, mint a fóbiák, a vágyak és az elfojtások – torzíthatják az információ észlelését és értékelését.”¹⁰⁰ Valójában az egyén „kitarthat a saját érdekeit előmozdító álláspont mellett annak ellenére, hogy annak ellentmondó információval vagy alternatív álláspontokkal szembesítik.”¹⁰¹

A gondolatok piacának elmélete értéket jelent a demokratikus rendszerek számára, annak ellenére, hogy az elmélet premisszái nem feltétlenül férnek össze egymással. A gondolatok piacának elmélete lényegében azt követeli meg, hogy az állam engedjen minden véleményt és eszmét a piacra, ahol a nyilvánosság elvégzi a vizsgálatot és értékelést. Másként fogalmazva, az

⁹⁴ Uo., 2552.

⁹⁵ 521 US 844, 885 (1997).

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo.; l. még *Davenport v. Washington Education Ass'n*, 551 US 177, 188–189 (2007).

⁹⁸ BAKER i. m. (75. lj.) 964.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Uo 976.

¹⁰¹ Uo 977.

elmélet alapján az állam nem tilthat be politikai nézeteket vagy történelmi tényeket mint eretnokséget. Mivel a demokráciában a polgárok szavaznak a különböző jelöltekre és a különféle kérdésekben, az információ szabad áramlása nélkülözhetetlen. Ha az állam jogosult lenne ellenőrizni a „gondolatok piacán” az elképzelések áramlását, maga a demokratikus folyamat kerülne állami ellenőrzés alá, így képtelen lenne hatékonyan ellátni a feladatát.

3.3. Az „egyéni önmegvalósítás”, avagy a „szabadsághoz fűződő érdek” elmélete

Az „egyéni önmegvalósítás” elméletét (úgy is mint: az „egyéni autonómia” vagy a „szabadság” elméletét) számos kommentátor¹⁰² és bíróság elismeri, más kommentátorok azonban elutasítják.¹⁰³ Emerson az alábbiak szerint foglalta össze az elméletet:

„A szólásszabadsághoz való jogot mindenekelőtt (...) a nyugati gondolkodás általánosságban elfogadott azon premisszája indokolja, hogy az ember létének célja a személyiségének és képességeinek kibontakoztatása. (...) Az önmegvalósításhoz vezető út az elme fejlesztésével kezdődik. A tudatos gondolkodás folyamata azonban (...) korlátozhatatlan, (...) önálló folyamat. »Saját személyiségének fejlesztésével kapcsolatban« minden embernek joga van saját meggyőződését és véleményét kialakítani és azt kifejezni. (...) Ugyanis a kifejezés az eszmék fejlődésének, a szellemi felfedezésnek és a személyiség megerősítésének elválaszthatatlan része. (...) Ebből pedig következik az egyén joga arra, hogy hozzáférjen a tudáshoz, alakítsa saját nézeteit és kifejezze szükségleteit, választásait és ítéleteit; röviden tehát, hogy részt vegyen a társadalma és országa céljainak és vívmányainak kialakításában. Az egyén igazsága kutatásának vagy kifejezésének korlátozása tehát diktatórikus elnyomáshoz vezet, és mások önkényes ellenőrzése alá taszítja az egyént. (...) [B]ár a szólásszabadság nem lehet a társadalom egyetlen és kizárólagos célkitűzése, de önmagában érték, vagy legalábbis a jó társadalom elengedhetetlen összetevője. (...) [A] társadalom vagy az állam a cselekvéseket egészen más és lényegesen szélesebb alapon jogosult (tiltás vagy kényszer útján) ellenőrizni. A véleménynyilvánítás azonban különleges védelmet élvez.”¹⁰⁴

Redish utalt az „egyéni önmegvalósítás” gondolatára, azonban kiterjesztően határozta meg a fogalmat: „a kifejezés értelmezhető utalásként az egyén erejének és képességeinek fejlesztésére (az egyén »megvalósítja« a benne rejlő lehetőségeket), illetve az egyén arra való képességére, hogy saját sorsát alapvető döntések révén befolyásolja (az egyén élete folyamán »megvalósítja« saját célkitűzéseit).”¹⁰⁵ A fogalmat elég kiterjesztően értelmezi ahhoz, hogy abba beszivárogha-

¹⁰² EMERSON i. m. (75. lj.) 879; I. még Robert G. LARSON, III: Forgetting the First Amendment: How Obscurity-Based Privacy and a Right to be Forgotten are Incompatible with Free Speech. 18 *Communication Law and Policy* (2013) 91; Yotam BARKAI: The Child Paradox in First Amendment Doctrine. 87 *NYU Law Review* (2012) 1414, 1440; Ashutosh A. BHAGWAT: Details: Specific Facts and the First Amendment. 86 *Southern California Law Review* (2012) 1, 32.

¹⁰³ BORK i. m. (75. lj.) 25.

¹⁰⁴ EMERSON i. m. (75. lj.) 879–881.

¹⁰⁵ Martin H. REDISH: The Value of Free Speech. 130 *University of Pennsylvania Law Review* (1982) 591, 592.

nak a demokratikus folyamat elvei.¹⁰⁶ Sőt, még annál is kiterjesztőbben határozza meg azért, hogy az egyén hétköznapi életét érintő tevékenységek is beleférjenek az egyéni önmegvalósítás fogalmába.

A legtöbb kommentátor számára az önmegvalósítás elmélete több különböző és különálló eszmét egyesít.¹⁰⁷ Egyrészt egyes kommentátorok úgy érvelnek, hogy a társadalom célja „az egyén jólétének előmozdítása”, következésképpen „minden egyén egyenlő eséllyel jogosult részt venni az őt érintő döntések meghozatalában.”¹⁰⁸ Másrészt felmerültek arra vonatkozó érvek, hogy az egyén nem csupán hozzáférni jogosult a különböző véleményekhez és eszmékhez (hogy aztán maga is kidolgozhassa saját nézeteit és eszméit),¹⁰⁹ hanem ahhoz is joga van, hogy kifejezze saját véleményét.¹¹⁰ Végül pedig felmerültek olyan érvek is, amelyek szerint az egyénnek elidegeníthetetlen joga van ahhoz, hogy gondolatait és érzéseit megossza másokkal.¹¹¹

Hasonló nézetet vall Meiklejohn is, azonban érvelése alapján a polgároknak az információk egy igen széles köréhez van joguk hozzáférni, köztük:

„1. Az oktatás a polgárok elméjének és akaratának olyan értelmű tájékoztatására és gyarapítására irányuló kísérlet, hogy az növelje a polgárok bölcsességét, függetlenségét, ezzel pedig a kormányzó polgárok méltóságát. Az oktatás szabadsága tehát nyilvánvalóan a szabad társadalom tervezésének alapvető posztulátuma.

2. Az emberiség és a világ megértésének növelése és a tudás létrehozása tekintetében a filozófia és a tudományok által elért vívmányokat minden polgár számára korlátozás nélkül hozzáférhetővé kell tenni.

3. Az Első Alkotmánykiegészítésben meghatározott védelemnek ki kell terjednie az irodalomra és a művészetekre, mivel azok mutatják az utat az általános jólét bőségének alapjául szolgáló értékek értékes és tájékozott értékelése, valamint az azokra való reflektálás felé.”¹¹²

Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága a leggyakrabban a demokratikus folyamat és a gondolatok piacának elméleteire támaszkodik, és a szólásszabadsággal összefüggő kérdések elemzésekor alkalmanként a szabadsághoz fűződő érdekeket is felidéz. A *McDonald v. City of Chicago*¹¹³ ügyben például a bíróság megállapította, hogy a „demokratikus folyamat” elmélet szerinti igazoláson túlmenően a szólásszabadság „a rend alapú (rendezett) szabadság koncepciójából is következik”.¹¹⁴ Baker professzor szerint ez az önbeteljesítéshez vagy szabadsághoz fűződő érdek „kulcsfontosságú érték” az egyének azon joga mellett, hogy társadalmi változásokat

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ EMERSON i. m. (75. lj.) 879–881.

¹⁰⁸ Uo., 880.

¹⁰⁹ MEIKLEJOHN i. m. (75. lj.) 880.

¹¹⁰ EMERSON i. m. (75. lj.) 880.

¹¹¹ Uo.

¹¹² MEIKLEJOHN i. m. (75. lj.) 880.

¹¹³ 130 S. Ct. 3020 (2010).

¹¹⁴ Uo., 3098; l. még *City of Boerne v. Flores*, 521 US 507, 563 (1997) (O'Connor bíró különvéleménye); *Capitol Square Review and Advisory Board v. Pinette*, 515 US 753, 801 (1995) (Stevens bíró különvéleménye).

törekedjenek elérni.¹¹⁵ Álláspontja szerint „a jogi kötelezettség igazolásához a közösségnek egyenlő, racionális és autonóm erkölcsi lényként kell tekintenie az egyéneket”, és tiszteletben kell tartania az egyének „autonómiáját” és „egyenlő értékét”.¹¹⁶

Az önmegvalósítás (Redish által megfogalmazott) elméletének problémája, hogy túlságosan szélesen határozza meg az oltalom alatt álló megnyilvánulások körét. Ez Redish megközelítésének az előnye és hátránya is egyben. Előnye, mivel az elmélet arra utal, hogy lényegesen szélesebb körben kellene alkotmányos védelmet biztosítani a beszédaktusok számára. Redish érvelése szerint az elmélet megtiltja a bíróságok számára, hogy bizonyos (pl. politikai tartalmú) megnyilvánulásokat más megnyilvánulásoknál értékesebbnek tekintsenek.¹¹⁷ Az alkotmányos oltalom alatt álló megnyilvánulások körének kiterjesztésével Redish aláássa azok alkotmányos rendszerben elfoglalt helyét, ezért kész nagyobb korlátozásokat elfogadni a véleménynyilvánítás tekintetében. Redish szerint a véleménynyilvánításnak alkalmanként fejet kell hajtania más versengő értékek előtt: bár az alkotmányjogi védelem szempontjából „a véleménynyilvánítás minden formája egyenlőnek tekintendő”, ez még nem jelenti azt, hogy „a véleménynyilvánítás minden formájának minden esetben feltétlen, vagy akár csak egyenlő védelmet kellene biztosítani.”¹¹⁸ Álláspontja szerint „rendkívüli esetekben a szólásszabadság teljes alkotmányos védelmének fejet kell hajtania a versengő társadalmi érdekek előtt.”¹¹⁹

3.4. A „biztonságiszelep”-elmélet

A „biztonságiszelep”-elmélet szerint a szólásszabadság azáltal, hogy lehetővé teszi az egyén számára sérelmei és a társadalommal szemben fennálló nézeteltérése kifejezését, mintegy „biztonsági szelepként” működik, amely az aggályok és indulatok kifejezésének lehetőségével eltereli az egyént az erőszakos cselekményektől.¹²⁰ Másként fogalmazva: azáltal, hogy az egyénnek lehetősége van mindenfajta retorzió nélkül kifejezni saját nézeteit és álláspontját, az egyén úgy érezheti, hogy jelentős szerepet tölt be a társadalomban és a társadalmi döntéshozatalban (még akkor is, ha eszméi végül nem érvényesülnek), így békés eszközökkel fog törekedni a társadalom megváltoztatására. Emerson a következő módon foglalta össze az elméletet:

„A párbeszéd elnyomása lehetetlenné teszi a racionális döntéshozatalt. Sőt, az erőszakot állítja a logika helyére. (...) A véleménynyilvánítás kikényszerítése pedig valószínűleg nem lesz hatékony. A társadalmi változást – legalábbis átmenetileg – megakadályozhatja, azonban a gondolatot vagy hitet

¹¹⁵ BAKER i. m. (75. lj.) 991.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Lásd REDISH i. m. (105. lj.) 594–595. [Az egyén szabad akaratának (aminek elismerése az önmegvalósítás elvének elválaszthatatlan részét képezi) megsértését jelenti önmagában véve bármely külső megállapítás, hogy bizonyos megnyilvánulások másoknál jobban mozdítják elő az önmegvalósítást. E cikk tehát amellettt érvel, hogy a Legfelső Bíróság – a jelenlegi gyakorlattól eltérően – ne a véleménynyilvánítás különböző típusai relatív értékeinek összehasonlításával határozza meg az alkotmányos védelem szintjét.]

¹¹⁸ Uo.

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ Lásd LARSON i. m. (102. lj.) 109.

nem tudja kiirtani, ahogyan a hűséget vagy egységet sem tudja előmozdítani. (...) [A] véleménynyilvánítás elnyomása eltakarja a társadalom előtt álló valódi problémákat és eltereli a nyilvánosság figyelmét az égető kérdésekről. Könnyedén a nyugtalanság valódi okát képező sérelmek elhanyagolásához vezethet, kizárva azok orvoslását. (...) Az elnyomás továbbá illegálisba hajtja az ellenzék, az elnyomottakban pedig fásultságot és kétségbeesést vált ki, megtörve ezzel a társadalom vitalitását és növelve az erőszak alkalmazásának valószínűségét. Továbbá gyengíti és elbűtíti a többséget, akik támogatására szükség lenne a közös döntéshozatalhoz, mivel akadályozza a döntések meghozatalát szolgáló indokok józan megértését. (...) Röviden, az ellenzék elnyomása könnyen oda vezethet, hogy a változás elkerülhetetlenné válásának pillanatában a közösségnek lényegesen erőszakosabb és radikálisabb formában kell szembesülnie azzal. (...) A másként gondolkozók azonban »kiengedhetik a gözt«, ha hagyjuk, hogy kifejtsék álláspontjukat. (...) Ezzel energia szabadul fel, csökken a frusztráció, az ellenállás pedig a törvény és a közrend keretein belül marad. A véleménynyilvánítás tehát katarzisként hat a politikai közegben. (...) A politikai legitimitáció elve (...) szerint az ember könnyebben fogadja el a közösen meghozott, ám saját álláspontjával ellentétes döntést, ha korábban lehetősége volt saját álláspontját előadni és a mások meggyőzésére kísérletet tenni. Ilyen esetben az ember elismeri, hogy a társadalmi együttélés ésszerű szabályainak megfelelően méltányosan bántak vele. (...) Csak annak az államnak kell félnie az ellenzék erőszakos cselekedeteitől, amelyik következetesen megtagadja a valós sérelmek könnyítésének lehetőségét.¹²¹

Ez az elmélet azonban ritkán jelenik meg az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának ítéleteiben, bár az alsóbíróságok időnként hivatkoznak rá.¹²² Robert Bork azonban kifejezetten elutasította ezt az elméletet.¹²³ Álláspontja szerint a biztonságiszelep-elmélet nem indokolja a véleménynyilvánításnak az alkotmányos rendben juttatott különleges helyzetét. Szerinte „ez az elmélet mindössze a hatékonysággal vagy előrelátással összefüggő kérdéseket vet fel, amelyek eldöntése a jogalkotó – kivételes esetben a végrehajtó hatalom – feladata. A jogalkotó dönthet úgy, hogy nem fojt el a kormány erőszakos megdöntésére buzdító megnyilvánulásokat, (...) mert szerinte ez több problémát okozna, mint amennyit megoldana.”¹²⁴ Amellett érvel, hogy kizárólag a „kifejezetten politikai” megnyilvánulások tarthatnak igényt különleges alkotmányos védelemre.

4. Következtetés

A modern nyugati társadalmakban a sajtó intézménye különböző fontos társadalmi feladatokat lát el. Egyrészt és mindenekelőtt a sajtó a „demokrácia őrzökutyájaként” szolgál azzal, hogy az állami ügyekkel kapcsolatban oknyomozó, tudósító és kritikai munkát végez. Az elmúlt századok során a sajtó számtalan nemzet esetében látta már el ezt az alapvető feladatot.

¹²¹ EMERSON i. m. (75. lj.) 884–885.

¹²² L. pl. *J.S. ex rel Snyder v. Blue Mountain School Dist.*, 650 F.3d 915 (3rd Cir. 2011); *Journal-Gazette Co., Inc. v. Bandido's Inc.*, 712 N.E.2d 446 (Ind. 1999).

¹²³ BORK i. m. (75. lj.) 25–26.

¹²⁴ Uo.

Bizonyos tekintetben azonban a modern demokratikus társadalmakban a szólásszabadság által biztosított számos egyéb alapvető fontosságú feladat is a sajtóra hárul. A sajtó elengedhetetlen a demokratikus folyamat szempontjából, és lehetőséget nyújt az egyén (köztük a sajtó munkatársai) számára, hogy kifejezze értékítéletét, kritikáját és véleményét. A sajtó egyúttal a „gondolatok piacát” is elősegíti, hiszen a szólásszabadság megköveteli, hogy lényegében minden eszmének és véleménynek lehetősége legyen a piacra kerülni. A szólásszabadság végül „biztonsági szelepként” is működik a társadalomban, valamint az egyén szabadságát/önmegvalósítását is szolgálja.

Az évszázadok folyamán a műszaki fejlődés következtében kibővült a „sajtó” fogalmának jelentése. Bár a fogalom kezdetben kizárólag a nyomdaprést és a nyomtatás felhasználásával készült újságokat jelentette, a ma már szélesebb értelemben használt „média” kifejezés a műszaki fejlődéssel kialakult új kommunikációs formákat – köztük a rádiót,¹²⁵ a televíziót (így a kábeltévét),¹²⁶ a műholdas kommunikációt¹²⁷ és az internetet¹²⁸ – is magában foglalja.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA
A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

¹²⁵ CROWLEY–HEYER i. m. (1. lj.) 204.

¹²⁶ Uo., 172–74.

¹²⁷ Uo., 313.

¹²⁸ Russell L. WEAVER: *From Gutenberg to the Internet: Free Speech, Advancing Technology and the Implications for Democracy*. Durham, Carolina Academic Press, 2013.